

MÜTENEBBİ'NİN ŞİİRLERİNDE SAVAŞ UNSURLARINA AİT TASVİRLER

Descriptions of War Elements in al-Mutanabbi's Poems

Adnan ARSLAN

Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Associate Professor, Bilecik Seyh Edebali Faculty of University Islamic Sciences
Bilecik/Turkey

adnanarslan81@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3989-6612

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Kasım / November 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Adnan Arslan, "Mütenebbi'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler". *Van İlahiyat Dergisi*, 9/15 (Aralık 2021): 127-145.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by turnitin. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.org.tr/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Mütenebbî'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler

Özet

Şiir türünün can damarı duygulardır ve korku, ümit, neşe, üzüntü gibi pek çok duygunun en yoğun yaşandığı zemin de savaş meydanlarıdır. Bu yüzden yazılı ilk edebi metinler savaş ve kahramanlıkları anlatan destanlar olmuştur. Klasik Arap şiirinin pişdar isimlerinden olan Mütenebbî (öl. 354/965), pek çok edebi mahareti yanında savaşa ait unsurların tasvirlerindeki başarısı ile Arap şiir eleştirmenleri tarafından takdir edilmiştir. Şair çoğu kez övdüğü kişilerin savaşlardaki heybeti, atlarının ihtişamı, kılıç, mızrak ve ok gibi silah araçlarının öldürücülüğü vb. hususlarda tasvirlerde bulunmuştur. Şairin hayal gücüne uyum sağlayan söz sanatlarındaki ustalığı da bir araya gelince, savaş filmi sahnelerini aratmayan olağanüstü şiirler ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Mütenebbî'nin söz konusu şiirlerindeki tasvirleri başlıklar halinde incelenmiştir. Girişte şairin hayatı ve şairliği hakkında kısa bir tanıtım yapılmıştır. Sonrasında ise onun şiirlerinden kılıç, mızrak, atlar, savaş meydanına gelen leşçillerin nasıl tasvir edildiğine dair ilgi çekici örnekler seçilmiş ve zaman zaman eleştiriye tabi tutulmuştur. Kısacası bu çalışmada Mütenebbî'nin şiirleri, savaş edebiyatı açısından Türk akademisine tanıtılmak istenmiştir. Sonuç olarak konunun akademik bir tez düzeyinde araştırılması tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve belagati, Klasik Arap şiiri, Mütenebbî, Savaş, Tasvir.

Descriptions of War Elements in al-Mutanabbî's Poems

Abstract

Emotions are the lifeblood of the literary genre called poetry, and the battlefields are the ground where many emotions such as fear, hope, joy, and sadness are experienced most intensely. Therefore, the first literary texts written were epics describing war and heroism. Al-Mutanabbi, who is one of the significant names of classical Arabic poetry, has been appreciated by Arab poetry critics with his success in depicting the elements of war in many of his literary skills. The poet often talks about the majesty of those he praises in battles, the splendor of his horses, the lethality of weapons such as swords, spears and arrows, etc. made descriptions of the issues. When the poet's mastery of rhetoric that adapts to his imagination comes together, extraordinary poems that do not look like war movie scenes have emerged. In this study, the descriptions of al-Mutanabbi in his poems were examined under the titles. In the introduction, a short introduction was made about the life and poetry of the poet. Afterwards, interesting examples of how swords, spears, horses, and scavengers coming to the battlefield are depicted from his poems were selected and criticized from time to time. In short, in this study, al-Mutanabbi poems were aimed to be introduced to the Turkish academy in terms of war literature. As a result, it is recommended to investigate the subject at the level of an academic thesis.

Keywords: Arabic Language and rhetoric, Classical Arabic poetry, al-Mutanabbi, War, Depiction.

وَدَعَ كُلَّ صَوْتٍ غَيْرَ صَوْتِي فَإِنِّي

أَنَا الصَّائِحُ الْمَحْكِيُّ وَالْأَخْرَجُ الصَّدَى

Bırak benim sesimin dışındaki sesleri

Benim asıl bağıran, yankıdır diğerleri

Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî

Giriş

Tiyatro tarihinin milattan yüzlerce yıl öncesine dayandığı söylenir. Keza destanlar da öyle. Destanlardan ilham aldığı söylenen tüm hikâyeler, masallar hatta son yüzyıllara doğru geldikçe romanlar, öyküler. Bu kadar mı? Son yüzyılın vazgeçilmezi dizi ve sinemalar. An itibariyle gerçek dünyada yaşanmadığını bildiğimiz rol icabı gülmeler, ağlamalar, kavgalar ve çatışmalar vb. tüm drama yapıtları. Tiyatrodan romana, fabllardan öykülere kadar oldukça geniş bir yelpazede yayılmış kurmaca dünyanın tezahürleri, insan medeniyetinin sebeb-i iftiharı kabul edilmiştir tarih boyu. Adı üzerinde, “kurmaca” olduğu herkes tarafından kabul edildiği halde tüm renkleriyle fiktif yapıtların genel anlamda yüceltilen bir sanat kabul edilmesi insan psikolojisinde neye tekabül etmektedir?

Bu soruya sosyoloji ve psikoloji merkezli pek çok çalışmada cevap aranmıştır. Kurguya dayalı yazılı yahut görsel yapıtlarda anlatılanların hayal ürünü ve oyuncuların setteki davranışlarının da tamamının rol icabı olduğunun aklen kesin olarak bilinmesine rağmen duygusal olarak etkileniyor oluşun bir anlamı olmalıdır. Zira bu etki beşeri bir olgudur ve kurgunun sağlamlığı, figürlerin performansı ve en önemlisi de kullanılan dil ve üslubun gücü nispetinde söz konusu etki çağlar üstü bir hüviyet kazanır. Okuyucu-izleyici ve sahne-kurgu arasındaki etki mevzusunu özellikle roman türü yapıtlarına getirdiğimizde oldukça tatmin edici bir yorumu Umberto Eco'da görürüz. Ona göre bir anlatı metniyle karşı karşıya gelen okur, sessiz sedasız yazarla kurmaca anlaşmasını imzalar. Bu anlaşmaya göre okur, kendisine anlatılanların hayal ürünü olduğunu bilecek fakat gerçekten olmuş gibi davranacaktır.¹ Anlatılanlar karşısında inançsızlığını askıya alacaktır.² Okurun böyle anlaşmaya imza atmasının arka planında yatan etken şu olmalıdır: *Gerçek dünyanın temsilini kabul etme tarzımız, kurmaca bir kitabın temsil ettiği olası dünyanın temsilini kabul etme tarzımızdan*

¹ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 87.

² Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, 89.

*farklı değildir.*³ Eco'nun bu tahliline göre kurguya dayalı bir eserde resmedilen hayali bir dünyayı kabul edişimiz gerçek bir dünyayı kabul edişimiz kadar doğaldır.

Bu makalede ünlü Arap şairi Mütenebbî'nin savaş tasvirlerini ele aldığı şiirleri incelenecektir.⁴ Bu şiirlerde şairin, savaşa dair film sahnelerini aratmayacak kalitede bir şeyler canlandırdığı görülecektir. Antik Yunan filozoflarının *mimêmis* dediği ve Arapçaya da *المحاكاة* *el-muhâkât* olarak çevrilen yansıtmanın en güzel savaş uygulamaları izlenilecektir. Filmde görülse, bu kadar da olmaz denilecek abartıda tasvirlerle karşılaşılacak. Sahneyi at, kılıç, mızrak ve ceset motifleriyle süslerken fantastik anlatımları karşısında onun büyüüne kapılacak ve peşinden gidilecektir. Yaşanmasına aklen ve âdeten imkân bulunmadığı peşinen kabul edilecek türden tasvirler hayranlıkla seyredilecektir. Eco'nun ifadesiyle Mütenebbî ile imzaladığımız anlaşmaya ister istemez bağlı kalacak ve onu yalancılıkla suçlamayacağız. Bu çalışmada da görüleceği gibi tamamen hayal ürünü olan tasvirlerini bilimsel bir makalenin araştırma konusu yapacak kadar ciddiye alacağız. Zira ilk paragrafta değindiğimiz gibi insanın etkilenmeye fitraten ihtiyacı vardır ve bu etkiyi, kurmaca da olsa her ne tetikliyorsa insan ona karşı meyyaldır. Anladığımız kadarıyla Mütenebbî, savaş tasvirlerindeki becerisi ile bu etkiyi zirveye çıkarabildiği için yüksektir ve şiirleri ile asırlardır kitleleri kendine cezbetmiştir. Arap şiirinde savaş tasvirleri geleneğini ilk başlatan tabi ki o değildir. Cahiliye şairlerinden örneğin Antere'nin (öl. 614 [?]) Gabrâ ve Dâhis savaşlarındaki vasıfları birer sanat eseri değeri görmektedir. Ebû Temmâm (öl. 231/846) ve Buhturî'nin (öl. 284/897) divanları da savaşa ait tasvirler içermektedir. Ancak Mütenebbî kadar savaş tasvirlerinde yoğunlaşan, edebi hüneriyle bu denli derinleşen ve çatışma sahnelerinde böylesine ayrıntılara giren ikinci bir Arap şairi gösterilmemektedir.⁵ Neden özellikle savaş? Evet, Onun gözünde onur ve şeref ancak savaşarak elde edilebilecek bir şeydir. Bundan dolayı kadın ve içki peşinde koşarak şeref iddiasında bulunanları şöyle tahkir eder:

³ Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, 103.

⁴ Şairin biyografisi ve şairliği hakkında ilgili çalışmalar için bk. İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/195-200.

⁵ Mütenebbî hakkında yapılmış pek çok akademik çalışma mevcuttur. Bunlara bu makalede atıfta bulunmak isterdik. Fakat yaptığımız taramada şair hakkında Arap dünyasında en az kırktan fazla tez hazırlandığını gördük. Bu yüzeysel bir arama sonucu ulaşabildiğimiz bir sayıdır. Tek tek üniversite tez merkezleri üzerinden yapılacak kapsamlı bir taramada bu sayının yüze ulaşacağını öngörebiliriz. Tezlerde böyle ise Arap dünyasındaki hakemli dergilerde şair hakkında kaleme alınmış yayımların ise yüzlerce olduğunu söylemek mübalağa olmayacaktır. Bu çalışmalar hakkında kısa da olsa bir tanıtım yapmak müstakil bir derlemeyi tatmin edecek kifayettir. O yüzden bu makalede Mütenebbî'nin savaş içerikli şiirlerini inceleyen birkaç çalışmaya atıfta bulunmakla yetineceğiz. Abdurrahmân b. Sûüd el-Hevâvî, *el-Harb ve edevâtuhâ fi şî'ri'l-Mutenebbî* (Beyrut: Yebsân li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015); Ba'dâş Hanân, *el-Hamâset fi şî'ri Ebî Tayyib el-Mutenebbî: el-Hadesu'l-hamrâ nemûzecen* (Cezayir: El-Arabî b. Muheydi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012-2013); Abîr Ubeyd eş-Şebil, "Şî'ru'l-furûsiyye lede'l-Mutenebbî ve'l-Ma'arrî", *Mecelltu Vâdi'n-Nil* 17/17 (2018), 337-392.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الْمَجْدَ زُفَاءً وَقَيْنَةً فَمَا الْمَجْدُ إِلَّا السَّيْفُ وَالْفَتَكَةُ الْبِكْرُ

Sanma ki şeref kadehtedir, kadındadır.

*Şeref ancak kılıçtır, emsalsiz bir savaştır.*⁶

Şairin insan onur ve şerefini savaşa matuf gösteren diğer bir şiiri de oldukça heybetlidir:

لَا يَسْلُمُ الشَّرَفُ الرَّفِيعُ مِنَ الْأَدَى حَتَّى يُرَاقَ عَلَى جَوَانِبِهِ الدَّمُ

*Yüksek bir şeref ancak etrafından kanlar aktığı sürece selamettedir.*⁷

Mütenebbî küçük yaşlarından itibaren savaşmaya istekli bir halet-i ruhiye ile yetişti. Bunu çocukluk yıllarında söylediği şiirlerde görmek mümkündür. Tâhâ Hüseyin'in de (öl. 1973) dikkatini çektiği gibi⁸ bu şiirlerde şairin kan dökme sevgisi ve savaşma arzusu tutku derecesindedir:

مَنْشُورَةَ الضَّفِيرِينَ يَوْمَ الْقِتَالِ لَا تَحْسُنُ الْوَفْرَةَ حَتَّى تُرَى

يَعْلُهَا مِنْ كُلِّ وَافِي السَّبَالِ عَلَى فَتَى مُعْتَقِلٍ صَعْدَةً

Savaşan kişinin çatışma esnasındaki karizmasını resmetmeye çalıştığı bu beyitlerde⁹ eski bir Arap âdetini de görmüş oluyoruz. Genel bir kıyafet adabı olarak evlerinin dışında başlarına amame ve agel takan Arap insanı savaşta başlarını açar ve saçlarını iki yana doğru salarlardı.¹⁰ Muhtemelen bu, savaş esnasında savaşçının görüşünü artırmak ve heybet vermek içindi. Şair saçların en güzel halinin işte bu olduğunu söyler. Saçlar ancak savaş gününde iki yana saçılmış bir şekilde görüldüğünde güzeldir der. Karizmanın tasvirine bir de savaşçının mızrak tutuşu da eklenir. Savaşçı eline mızrak almış ve onu pala bıyıklı adamların vücuduna sokup çıkararak kana boyamıştır. Mızrağın üzerinden kanlar akıp durmaktadır. Şair burada pala bıyıklı adamlar derken Arapların bir savaş geleneğine atıfta bulunmaktadır. Araplar, savaşa çıkacakları zaman hasımlarına korku salabilmek için bıyıklarını uzatırlardı. Şairin henüz çocuk yaşlarda bu şiiri söylediği çizilen tasvirden anlaşılmaktadır. Zira kendisi savaş

⁶ Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî, *Dîvânü'l-Mutenebbî* (Beyrut: Dâru Beyrût, 1983), 189.

⁷ Mütenebbî, *Dîvân*, 571.

⁸ Tâhâ Hüseyin, *Maa'l-Mutenebbî* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2013), 31.

⁹ Mütenebbî, *Dîvân*, 11.

¹⁰ Arapların savaş adetleri hakkında ayrıntı için bk. Sa'îd 'Abûd Simâr, “'Âdâtü'l-harb 'inde'l-'Arab kable'l-İslâm”, *Mecelletu kulliyeti't-terbiye* 13 (Nisan 2013), 173-199.

meydanında oldukça küçük olmasına rağmen yaşlı insanları elindeki mızrak ile öldürmenin hayalini kurmaktadır.¹¹

Şairin savaşıma hevesinin küçüklüğünden itibaren kendisinde mevcut olduğu intibamı uyandıran pek çok şiir vardır. Küçük Mütenebbî'ye göre savaşta ölmek *جنى النحل في الفم* *ağızda bal gibi bir tat bırakır*.¹² İnsan ya onurlu bir şekilde yaşamalı yahut *بين طعن القنا وخفق البنود* *mızrak darbeleriyle ve dalgalanan sancaklar arasında ölmelidir*.¹³ Onun kılıcı öylesine çeviktir ki *منيا العباد يسابق سيفي* *hasmının eceliyle adeta yarışır*.¹⁴ Onun gibi *المجد والعلل* yani *şeref ve haysiyet peşinde koşanlar nezdinde المقاتل عنده والمحايي* *ölümle hayat aynıdır*.¹⁵ Kılıç, keskin tarafıyla yekpare olduğu gibi şairle de hep tek vücut olmuştur. Kılıcı onun ayrılmaz parçasıdır.¹⁶

Mütenebbî, methiyelerinde kişilerin niteliklerini savaşla ilişkilendirir. Bu suretle gerçekte bir savaş olmadığı halde savaşın hayalî imgelerini övme maksatlı kullanmış olur. Aşağıdaki beytin ilk mısraı bunun en belirgin bir örneğidir:

يَقُومُ مَقَامَ الْجَيْشِ تَقْطِيبُ وَجْهِهِ وَيَسْتَعْرِقُ الْأَفَاظَ مِنْ لَفْظِهِ حَرْفُ

Şair övdüğü kişinin surat astığı zamanlardaki halini anlatmak için askerliğe ait bir şeyleri kullanmaktadır. Övülen kişi surat astığı zaman bu bir ordu gibi etki yapar. Düşmanı mağlup etmek için asker göndermesine gerek yoktur, surat asması yeterlidir.¹⁷

Şairin övmek istediği kimseleri savaşa ait öğelerle nitelendirmesinin örneklerine sıklıkla rastlanır. Savaş motifli bu tasvirlerle hızlı bir bakış atıldığında görülür ki övülen kişi; *يهتز للجذوى اهتزاز مهند* savaşta pervane misali dönen kılıç gibidir etrafına hediyeler dağıtır;¹⁸ bakışları ise *العوالي والظبي والحافظه* kılıçlar ve mızraklar gibi keskin ve caydırıcıdır.¹⁹ Şairin övdüğü kişi savaşa eversiz atlarla girer. Fakat düşman askerlerinden sıçrayan kanlar atların üzerinde kızıl bir eyer gibi görünür.²⁰ Aslanlar, insanları *أخدانا* teker teker avlarken övdüğü kişi ise insanları *يا صائد الجحفل* ordular halinde avlamaktadır.²¹

¹¹ Mütenebbî, *Dîvân*, 11.

¹² Mütenebbî, *Dîvân*, 16.

¹³ Mütenebbî, *Dîvân*, 21.

¹⁴ Mütenebbî, *Dîvân*, 33.

¹⁵ Mütenebbî, *Dîvân*, 35.

¹⁶ Mütenebbî, *Dîvân*, 38.

¹⁷ Mütenebbî, *Dîvân*, 106.

¹⁸ Mütenebbî, *Dîvân*, 119.

¹⁹ Mütenebbî, *Dîvân*, 123.

²⁰ Mütenebbî, *Dîvân*, 124.

²¹ Mütenebbî, *Dîvân*, 184.

Mütenebbî görüldüğü üzere çocuk denilecek yaşlardan itibaren şairliğini savaş ve çatışma sahneleri üzerine kurgulamıştır. Onun nazarında onur savaşmakla elde edilebilecek bir erdemdir. Mütenebbî'nin şairliğinin daha ziyade kendisini savaş tasvirlerindeki başarısında gösterdiği söylenir. İbnu'l-Esîr, Onun savaş tasvirlerindeki başarısını şöyle anlatır: *Mütenebbî, bir savaşı tasvir ettiğinde onun dili kılıcından keskin, savaşçılardan cesur olur. Dinleyen için savaşı anlattığı sözleri savaşta yaşananların yerine geçer. Sanır ki iki ordu karşı karşıya.*²²

Nitekim kaynakların aktardığına göre Mütenebbî'nin hayatı da bir çatışma ile son bulmuştur. Oğlu ve köleleri ile birlikte seyahat ederken suikasta uğramış ve göğüs göğüse çatışarak hayata gözlerini yummuştur.²³ Bu çalışmada şairin şiirlerinde savaşa ait unsurları edebiyatına nasıl taşıdığı başlıklar halinde incelenecektir. Böyle bir konunun seçilmesi ise şairin bu hususta dikkat çekecek derecede hassasiyet göstermesindedir.

1. Savaş, Ölüm ve Kaçış Tasvirleri

Hamdânîlerin Halep kolunun Emiri Seyfüddevle'nin dokuz yıl boyunca saray şairliğini yapan Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî, Seyfüddevle ile birlikte bizzat pek çok savaşa katılmış ve çatışmalarda şairlik melekesini olgun ve özgün bir hale getirecek çok sayıda ayrıntıyı yakalamıştır. Mütenebbî'yi büyük bir şair haline getiren işte bu savaşlarda gözlemlediği olayları hayal gücü ve edebi sanatların imkânlarından azami derecede istifade etmesindedir. Onun şiirlerinde savaşa ait tasvirler müstakil olarak akademik bir tezi tatmin edecek kifayettir.²⁴ Bu başlıkta savaş tasvirleri içerisinde çok daha spesifik bir hadise olan öldürme sahnesine odaklanılmıştır. Şairin savaşlarda düşman askerlerinin öldürülme anlarını canlandırması büyük bir ustalıkla gerçekleşmiştir. Edebi sanatların yoğun olarak kullanıldığı bu beyitlerde ölümün gerçekleştiği sahnelerde o anın dehşetini yaşatacak nitelikte renkli tasvirler olduğu görülmüştür.

Savaş sona erdikten sonra savaşın kaybeden tarafı olan Bizanslılar, arkalarında savaş meydanında cesetler bırakmıştır. Fakat savaşın ölüme ait olan izleri bunlarla sınırlı değildir. Çatışma sonrası esir olarak ele geçirilen kadınlar savaşta kaybettikleri eş, kardeş, baba yahut

²² Ebü'l-Feth eş-Şeybânî, *el-Meşelü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*, thk. Ahmed el-Hûfi (Kahire: Dâru Nahda, ts.), 2/349.

²³ Şemsüddîn ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşşâr Avvâd (B.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 8/65.

²⁴ Bedruddîn Ahmed Abdülhafız, *Meâriku Seyfiddevle Ma'arrûmi fî şî'ri'l-Mutenebbî* (Sudan: Ummu Dermân Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

evlatları için ağlarlar. Şair esir kadınların savaş meydanında ölmüş olan yakınlarının başına gelerek üstlerini başlarını ağıt yakarak parçalamalarını şöyle tasvir eder:

وَأَمْسَى السَّبَايَا يَتَتَجَبْنَ بِعَرَقَةٍ كَأَنَّ جُيُوبَ الشَّاكِلَاتِ ذُيُولُ

Esir kadınlar, Arka'da (Savaşın olduğu yerin adı) ağıt yaktılar.

*Sanki yakınlarını kaybetmiş bu kadınların göğüsleri kuyruk oldu.*²⁵

Kadınlar cesetlerin başlarında öylesine kendilerini kaybetmiş bir halde bağırlarına vurmuşlardır ki elbiselerinin o kısımları parçalanmış ve kuyruğa benzer bir şekilde arkalarına doğru sarkmıştır.

Seyfüddevle'nin askerleri kısa süre içerisinde atlarıyla birlikte düşmanlara ait yerleşim yerlerine uğramıştır. Anlaşılan her uğradıkları yerde savaşmışlar ve düşman askerlerine ağır hezimetler yaşatmışlardır. Şair atlıların hareket ettikleri yerlerdeki ilerleyişlerini şöyle tasvir eder:

تَسَايِرُهَا النَّيْرَانُ فِي كُلِّ مَسَلِكٍ بِهِ الْقَوْمُ صَرَعى وَالْدِيَارُ طُلُونُ

Onları, (atlıları) girdikleri her istikamette ateş takip eder.

*Oralarda kavimler ölümler, evler ise kalıntılar olur.*²⁶

Diğer bir beyitte Mütenebbî, düşman askerlerini kovalayan ve onları yakalayıp öldüren Seyfüddevle ordusunu şöyle tasvir eder:

فَوَدَّعَ قَتْلَاهُمْ وَشَيَّعَ فَلَهُمْ بِضَرْبِ حُرُونِ الْبَيْضِ فِيهِ سُهُولُ

*Cesetlerini uğurladı, kaçanları teşyi etti. Öyle bir vurdu ki miğferlerin engebeli arazileri onlar için kolay vadiler gibi oldu.*²⁷

Burada şairin oldukça veciz birkaç kelimeyle zengin anlamlar yüklediğini görürüz. Şöyle ki Seyfüddevle, Bizans askerlerinin bir kısmını öldürmüştür. Şair buradaki öldürme olayını uğurlamak kelimesiyle ifade eder. Zira burada bedî' ilminde tehekküm denilen bir üslubu kullanmak ister.²⁸ Alaylı bir şekilde onları öldürdü demez de onları uğurladı der. Geride kalanları ise teşyi etmektedir. Şairin özellikle seçtiği teşyi kelimesi de tehekküm

²⁵ Mütenebbî, *Divân*, 356.

²⁶ Mütenebbî, *Divân*, 357.

²⁷ Mütenebbî, *Divân*, 358.

²⁸ *Tehekküm, ıstılah olarak tahkîr mânâsında olumlu ifade kullanma üslubudur.* Hasan Tefvik Marulcu, "Kur'an'da Edebî Bir Üslup Olarak Tehekküm Ve Müşâkele – Kelâm Açısından Bir Değerlendirme" , *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/29 (2017), 327-338.

amaçlıdır. Teşyi cenazenin musalla taşından yahut camiden mezarlığa kadar götürülme sürecini ifade etmektedir.²⁹ Buna göre öldürülenler cehenneme uğurlanmış kalanlar ise birazdan mezara gömülecek cenaze adaylarıdır. Bunu ifade eden kelime التشييع / teşyi olmuştur. İkinci mısradan ise şair birbirine zıt iki kelimeyi bir arada kullanır. Bunun adı tezat yahut tıbak denilen bir sanattır.³⁰ حزن Arapçada engebeli, geçilmesi zor araziler için kullanılır. سهل ise tam aksine yürüyüşü kolay vadi anlamına gelmektedir. Buna göre askerlerin kafalarındaki miğferler kılıçların rahatlıkla kafalarına inmesini engelleyen çetin araziler gibidir. Hâlbuki Seyfûddeve'nin kılıcı öylesine sert kafalara iner ki o zor arazilere benzeyen miğferler bir anda aşması kolay ve zevkli bir vadiye döner. Şairin burada hayalde birbirinden oldukça alakasız şeyleri öldürme tasvirinde kullandığı açıkça görülmektedir.

Seyfûddeve sadece Bizans ordularıyla değil aynı zamanda Benî Kelb gibi diğer Arap kabileleri ile de savaşmıştır. Bir savaşta Benî Kelb birlikleri Seyfûddeve'nin elinden kurtulmak için kaçırmaktadırlar. Şair onların kaçış halini mübalağalı bir şekilde şöyle tasvir eder:

مَصَّوَا مُنْسَابِقِي الْأَعْضَاءِ فِيهِ
لَأُرْوِسِهِمْ بِأَرْجُلِهِمْ عِثَارُ

Organları birbiriyle yarışır halde kaçtılar.

Kafaları ayakları için tökez oldu.³¹

Şair askerlerin kaçışını gerçekten de tuhaf ifadelerle karikatürize etmektedir. Kaçış esnasında askerler öylesine hızlı gitmektedir ki uzaktan bakıldığında bedenlerinin bütünlüğü bozulmuş gibi bir hale gelmişlerdir. Eller, gövde ve ayaklar ölüm korkusundan kaynaklanan kaçıştan dolayı birbirine girmiştir. Burada oldukça gülünç bir manzara ortaya çıkmıştır. Normalde kaçarken kişinin ayakları birbirine çarpar ve tökezlerken tam aksine adeta ayaklar yukarıdadır ve kafalar kişinin tökezlemesine neden olur.

Şair kaçanların halini şu şekilde tasvir eder:

يَزُونَ الْمَوْتَ قُدَامًا وَخَلْفًا
فَيَخْتَارُونَ وَالْمَوْتَ اضْطِرَارًا

Müslüman ordularıyla savaşmaktan kaçan düşman askerleri eninde sonunda öleceklerdir. Şair bu gerçeği dile getirir ve der: *Ya kaçmaya devam edip açlık ve susuzluktan*

²⁹ Kürşat Demirci, "Cenaze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 353-354.

³⁰ Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 19879), 423.

³¹ Mütenebbî, *Dîvân*, 400.

ölecekler ya da geride kalıp kılıçların altında can verecekler. İkisinden birini seçecekler. Yani mutlaka zorunlu olarak ölecekler ve ölme biçimleri onların tercihine bırakılmış durumdadır.³²

Şair bir beytinde Seyfüddevle'nin Bizans askerlerini perişan edişini şu şekilde tasvir eder:

لِلْسَّبِي مَا نَكَحُوا وَالْقَتْلِ مَا وُلِدُوا وَالنَّهْبِ مَا جَمَعُوا وَالنَّارِ مَا زَرَعُوا

(Kadınlarını) Cariye yapmak için evlendiler, (çocukları) öldürülsün diye doğurdular,
(malı) talan edilsin diye topladılar, (ekini) yakılsın diye ektiler.³³

Bu şiirde açıkça görüldüğü gibi savaşın düşmana nelere mal olduğunu etkileyici bir dille anlatmış ve onların acizliğini dile getirmiştir.

Bir başka beyitte şair, Seyfüddevle'nin düşmanlarını öldürüp onları kuşlara yem yapmasını şu şekilde dile getirir:

يُطَمَعُ الطَّيْرَ فِيهِمْ طَوْلُ أَكْلِهِمْ حَتَّى تَكَادَ عَلَى أَحْيَائِهِمْ تَفَعُّ

Kuşların cesetleri uzun süre yemeleri onları iştahlandırır.
Öyle ki onlar, nerdeyse canlı kimselerin de üzerine çökecekler.³⁴

Burada şairin bir anlamı ustaca dile getirdiği görülür. Seyfüddevle düşman askerlerini öldürüp yere serme işini o kadar abartmıştır ki artık ceset yiyen leşçil kuşlar henüz öldürülmemiş diğer askerlerinde üzerine konmak ister. Zira nasıl olsa birazdan onlar da öldürülecek ve leşe inkılap edeceklerdir.

Şairin savaşa ait unsurları savaş meydanından çok uzak şeylere mükemmel bir surette benzetmesinin bir örneğine rastlarız:

تَهْدِي نَوَاطِرَهَا وَالْحَرْبُ مُظْلَمَةٌ مِنَ الْأَسِنَّةِ نَارٌ وَالْقَنَا شَمْعٌ

Savaş karanlık bir halde iken mızrak uçlarından bir ateş mızrağın kendisi de bir mum olacak şekilde bakanlara yol gösterir.³⁵

Burada şairin oldukça etkileyici bir teşbihe başvurduğu görülür. Savaş meydanında toz toprağın yukarıya kalkmasından dolayı göz gözü görmeyecek derecede karanlık ortaya çıkar. Bu denli bir karanlıkta Seyfüddevle askerlerinin karanlığı yarararak attığı mızraklar havada ışık saçarak ilerler. Bu durumda mızrakların keskin uçları ateş, mızrağın gövdesi ise bir mum gibi olur. Şair havada uçan mızrakları fitili yanan bir muma benzetir.

³² Mütenebbî, *Dîvân*, 401.

³³ Ebu'l-Alâ el-Maarrî, *el-Lâmiu'l-azîz şerhu dîvâni'l-Mutenebbî*, thk. Muhammed Saîd (Arabistan: Merkezi'l-Melik Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1429), 575

³⁴ Mütenebbî, *Dîvân*, 312.

³⁵ Mütenebbî, *Dîvân*, 313.

Diğer bir kasidede şair şöyle der:

يَجْمَعُ الرُّومَ وَالصَّقَالِبَ وَالْبُلْ
عَرَّ فِيهَا وَتَجْمَعُ الْأَجَالَا

وَتُوَافِيهِمْ بِهَا فِي الْقَنَا السَّمِ
رَ كَمَا وَاَفْتِ الْعِطَاشُ الصَّلَا

(Bizans Kralı) Rumları, Sicilyalıları, Bulgarları topladı. (ve geldi)

Sen de ecelleri topladın.

Onların ecellerinin kara mızrakların içinde onlara yetiştirdin.

Aynı sultanmış topraklara susuzluğun ulaştığı gibi.³⁶

Bu beyitlerde büyüleyici bir teşbih olduğunu belirtmek gerekir. Şöyle ki Mütenebbî, Bizans Kralı ile Seyfüddevle'nin savaş meydanına sevk etmek üzere asker toplama olayını karşılaştırır. Kral, askerlerini toplarken Seyfüddevle aynı şekilde savaşa asker sevk etmektedir. Fakat burada kasidenin teması methiye olduğu için şairin Seyfüddevle'yi asker toplama işinde üstün tutması gerekecektir. İşte bu üstünlük Seyfüddevle'nin ordusunun savaşta galip geleceği imasında bulunmakla olur ki bunu da *ecelleri bir araya getiriyorsun* cümlesi ile ifade etmiştir. Yani *O (Kral) her ne kadar asker toplasa da sen de onları öldürecek askerleri yani ecellerini bir araya getiriyorsun* manası anlaşılmaktadır. İkinci beyitte ise şair bir teşbihe başvurur. Seyfüddevle onların ecellerini mızrakların içlerinde onlara ulaştırır. Bu ulaştırma öyle hızlı gerçekleşir ki bu hızı ifade etmek için sıra dışı bir teşbih kullanır. İkinci mısradaki geçen *Sılâl* kuru ve susuz topraklar arasında kalmış sulu toprak anlamındadır. Özellikle çöl ortamında çorak ve kurak topraklar arasında küçük bir toprak parçası yağışlardan dolayı su görmüşse kısa zamanda tekrar orası da kuruyacaktır. Zira etrafı tamamen susuzdur. Susuzluk o toprağa da acele bir şekilde ulaşacaktır. Aynı onun gibi Bizans askerlerinin çok sayıda akranı daha önce Seyfüddevle ile girdikleri savaşlarda ölmüştür. Şimdi Kralın topladığı askerler ise Seyfüddevle karşısında savaşlarda hezimete uğramaya aday, ecelini bekleyen cenazelerdir. Dolayısıyla Seyfüddevle'nin mızrak uçlarında onlar için sakladığı ecel, seleflerini bulduğu gibi onları da -aynı sultanmış fakat susuzluğun kendisine koşturarak geldiği toprak parçası gibi- hızlıca bulacaktır. Şairin burada yaşadığı bölgenin iklimsel ve coğrafi koşullarını edebiyatında etkileyici bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Şair diğer bir beyitte savaş esnasında düşman askerlerin kaçışını vasfetmek için birbirinden ilginç tasvirlerde bulunur:

مَا مَضُوا لَمْ يُقَاتِلُوا وَلَكِنْ
نَ الْقِتَالِ الَّذِي كَفَاكَ الْقِتَالَا

³⁶ Mütenebbî, *Dîvân*, 410.

(aslında) Seninle savaşmadan kaçmış değiller. Fakat daha önce onlarla yapmış olduğun savaş onlara yetti.³⁷

Bir sonraki beyitte de benzer manayı teyit etmek için şöyle diyecektir:

وَالَّذِي قَطَعَ الرِّقَابَ مِنَ الضَّرِّ بِ بِكَفِّكَ قَطَعَ الْأَمَالَ

Daha öncesinde vurarak (Savaşarak) onların boyunlarını vurman
onların umutlarını da kesti.³⁸

Birbirini tamamlayan bu iki beyitte savaşmak için gelen fakat Seyfüddevle ordularından korkarak geri kaçan Rum askerlerinin düştükleri durum tasvir edilmektedir. Bunlar daha önceki savaşlarda seleflerinin başına gelenleri bildikleri için şimdi niyetlendikleri bu savaşta kazanma umutlarını tamamen kaybetmiş durumdadırlar. Öncekilerin Seyfüddevle'nin elinde feci bir şekilde can vermeleri onların bu kez kazanma ümitlerini de öldürmüş gibi görünmektedir.

2. Kılıç

Modern silahların tedavülünden önce savaşta kullanılan aletlerden bahsedildiğinde ilk akla gelen kuşkusuz kılıçtır. Bu yüzden Mütenebbî'nin methiyelerinde övdüğü kişinin kılıcı, şiirin vazgeçilmez figürlerinden biridir.³⁹ Güç ve otoritenin bir sembolü olan kılıç, şairin rengârenk tasvirleriyle edebi maharetini göstermek için önemli bir öge haline gelmiştir. Aşağıdaki şiirde övülen kişinin ordusundaki kılıçlar ilgi çekici bir üslupta tasvir edilmektedir:

تَحْمَى السُّيُوفَ عَلَى أَعْدَائِهِ مَعَهُ كَأَنَّهِنَّ بَنُوهُ أَوْ عَشَائِرُهُ
إِذَا انْتَضَاهَا لِحَرْبٍ لَمْ تَدَعْ جَسَدًا إِلَّا وَبَاطِنُهُ لِلْعَيْنِ ظَاهِرُهُ

Bu tasvire göre kılıçlar, kızgın kimselere benzetilir. Şöyle ki övülen kişinin askerlerinin ellerindeki kılıçlar sanki onun evlatları yahut aşiretiymiş gibi ona yapılmış saygısızlık karşısında öfkelenmiş ve intikam almak için hazır beklemektedir. Kılıçlar bu öfkeyle kınlarından çıktıkları vakit içi dışına çıkmamış hiçbir ceset bırakmazlar. Şair bu manayı ifade etmek için değişik bir ifade kullanır: *Cesedin içi göze görünür hale gelir.*⁴⁰

³⁷ Mütenebbî, *Divân*, 410.

³⁸ Mütenebbî, *Divân*, 410.

³⁹ Arap şiirinde kılıç tasvirleri önemli bir yer tutar. Bundan dolayı müstakil olarak ele alınmıştır. İlgili bir çalışma için bk. İbn Hasen Abdülhamîd, "es-Seyf fi şî'ri'l-'Arabî", *el-Emnu ve'l-hayât* 20/229 (1422/2001), 30-31.

⁴⁰ Mütenebbî, *Divân*, 43.

Şair savaş sahnesini mübalağalı bir anlatımla olabildiğince ürpertici bir hale dönüştürmek istemektedir.⁴¹

فَخَاضَ بِالسَّيْفِ بَحْرَ الْمَوْتِ خَلْفَهُمْ وَكَانَ مِنْهُ إِلَى الْكَعْبَيْنِ زَاخِرُهُ

Övülen kişi elinde kılıcı ile ölüm denizine dalar. Düşman saflarının arkasında daldığı bu denizde her yer kan u revan içindedir. Kanların çokluğunda memdûhun hiç aldırış etmeden ilerlediğini ifade ederek methiye zirveye ulaşacaktır ki bunu *وَكَانَ مِنْهُ إِلَى الْكَعْبَيْنِ زَاخِرُهُ* ile dile getirir. Yani *savaş meydanı kan gölüne dönmüştür fakat onu ayaklarının ökçelerine kadar dahi ıslatmaz.*⁴²

Mütenebbî diğer bir şiirinde övdüğü kişinin kılıcı hakkında şöyle bir ifade kullanır:

بِهَجْرٍ سَيُوفِكِ أَعْمَادَهَا تَمَنَّى الطَّلَى أَنْ تَكُونَ الْعُمُودَا

Bu beyit, makalede şairin şiirlerini harfi olarak tercüme etmeyip şerh yoluyla izah etmemizi haklı çıkaracak anlam zenginliğinde bir istiare içermektedir. Şöyle ki şairin nazarında övülen kişinin kılıcı her zaman *أَعْمَادَهَا* kınının dışındadır. Kinayeli bir anlatımla şair övdüğü kişinin hep savaş halinde olduğunu ifade etmektedir. *Kılıçlar kınından o denli uzun süre ayrı kaldığından dolayı boyunlar kın olmayı temenni eder hale gelmiştir.* Oldukça zarif bir istiare/teşhis ile şair kılıç ve boyun kelimelerini figür haline getirir. Kılıçların birer hedefi olmaktan korkan boyunlar kınlara özenmektedir. Daha açık bir ifadeyle övülen kişinin kını kılıçla hiç buluşmadığı gibi boyunlar da birer kın olup kılıcın darbelerinden uzak kalmayı ümit etmektedir.⁴³

Şairin kılıç tasvirlerinde yapmış olduğu mübalağalı ifadelerin bir sınırı yok gibidir. Aşağıdaki şiirde şairin savaşta kullanılan kılıçla ilgili söylediği sözler oldukça ilginçtir:

فَقَتَلْتُ نُفُوسَ الْعِدَا بِالْحَدِيدِ حَتَّى قَتَلْتُ بِهِنَّ الْحَدِيدَا

Arap dilinde pek çok kelime kılıç anlamında kullanılmaktadır.⁴⁴ Bunlardan birisi de kılıcın hammaddesi olan demir anlamındaki *الحديد hadîd* kelimesidir. Şair övdüğü kişinin düşman askerlerini kılıçla öldürdüğünü söyler. Açıkçası bu ifadede sanatsal bir anlatım söz konusu değildir. İkinci mısra ile şair ilk mısradaki sıradanlığı tersyüz eder ve şöyle der:

⁴¹ Edebi bir sanat olarak mübalağa hakkında ayrıntı için bk. İsmail Durmuş, "Mübalağa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/425-427.

⁴² Mütenebbî, *Divân*, 43.

⁴³ Mütenebbî, *Divân*, 134.

⁴⁴ Arapçada kılıç için kullanılan kelimelerin çokluğu ve çeşitliliği şuradan anlaşılabilir ki bu meyanda başlı başına bir kitap kaleme alınmıştır. İlgili çalışma için bk. Zübeyr Abdullâh ez-Zeyd, *Mu'cemu esmâi suyûfi'l-Arab ve ashâbihâ* (Beirut: Muesesetu'r-Risâle, 1430/2009).

Canlarla da kılıçları öldürdün. Buna göre; kılıçlar düşman askerlerinin bedenlerine öylesine şiddetli bir surette vurmaktadır ki buna, kılıçlar dahi dayanamamakta ve kırılıp zayı olmaktadır.⁴⁵

Bedr b. 'Ammâr, şairin hakkında methiyeler dizdiği bir isimdir. Kaynakların aktardığına göre Bedr, günlerden bir gün bir aslanla kapışmış ve onu kırbacıyla avlayarak öldürmüştür. Mütenebbî, Bedr'in bu cesaretini övmek için kılıcından bahseder:

أمعَّر الليث الهزبر بسوطه لمن ادخرت الصارم المصقولا

Şair Bedr'e şöyle bir soru yöneltir: *Sen ki güçlü kuvvetli aslanı kırbacınla yere sermişsin o halde keskin kılıcını kim için saklıyorsun?* Şair, Bedr'e duyduğu hayranlığı istifham üslubuyla dile getirmiştir. Kırbacı bile aslanı bu hale getiriyorsa aslandan daha güçlü kim olabilir ki kılıcını ona karşı istimal edeceksin şeklindeki bir istifham gerçekten de hoş bir üslup olmuştur.⁴⁶

3. Mızrak

Diğer bir methiyede şair övdüğü kişinin ikram ve hediyeler dağıtan parmaklarını düşman kanı akıtan mızrakların uçlarına benzetir. Şairin birbirinden oldukça uzak iki şeyi hayalde yaklaştırması hakikaten de hayranlık uyandıracak niteliktedir:

ملك سنان قناته وبنانه يتباريان دما وعرفا ساكبا

Bu dizede mızrakların uçları ile parmak uçları karşı karşıya getirilmiştir. Düşman askerlerinin bedenlerine saplanan mızrakların uçlarından kanlar akmakta, dostlara ihsan ve ikramda bulunan parmaklardan da hediyeler saçılmaktadır. Kanlar ve hediyeler birbiriyle adeta yarış halindedir. Şairin vasfına göre övülen kişi savaş vakti gayet acımasızdır, oluk oluk kan akıtır; barış zamanında ise dosta karşı inanılmaz şefkatlidir hediyeler dağıtır.⁴⁷

Bir diğer şiirde şair savaş esnasında kullanılan mızrakların paramparça oluşlarını şöyle anlatır:

وَهَوْلٍ كَشَفَتْ وَنَصَلٍ قَصَفَتْ وَرَمَحٍ تَرَكَّتْ مُبَاداً مُبِيداً

Övülen kişi savaşta kılıç ve mızrak kullanır. Kullanılan bu savaş aletleri övülen kişinin elinde öylesine haşin ve amansızca sarf edilir ve onlara düşman askerlerinin bedenlerine o derece acımasızca vurulur ki kılıçlar kırılır, mızraklar zayı olur. Burada şair mızraklara ait iki

⁴⁵ Mütenebbî, *Dîvân*, 134.

⁴⁶ Mütenebbî, *Dîvân*, 145.

⁴⁷ Mütenebbî, *Dîvân*, 110.

hâl/durum zarfını ustaca kullanmıştır. مُبَادَأً مُبِيدَا kelimeleri *yok olan* ve *yok eden* demektir. Yani mızraklar önce çok sayıda düşmana askerini telef etmiş ve sonunda da kendisi paramparça olmuştur.⁴⁸

Mütenebbî övdüğü kişilerin hitabet becerilerini mızrakların ucuna benzetir.

كَأَنَّ ألسِنَهُمْ فِي النُّطْقِ قَدْ جَعَلَتْ عَلَى رِمَاحِهِمْ فِي الطَّعْنِ خِرْصَانَا

Burada teşbih-i maklûb denilen benzetme türünün bir örneğini görmekteyiz. Bilindiği üzere teşbihte herhangi bir şeyde zayıf olan niteliğin güçlü olana benzetilmesi esastır. Maklûb/ters teşbihte ise oldukça mübalağalı bir benzetmeye gidilir ki -Aslan gibisin- yerine -Aslan senin gibi- denilmesi kabilinden güçlü olan özellik zayıf olana benzetilir.⁴⁹ Şair yukarıdaki beyitte savaş unsurlarından olan mızrak uçlarının saplandığındaki öldürücü etkisini övdüğü kişilerin dillerine benzetir. Onların dillerini mızrak uçlarına değil mızrakların uçlarını onların hitabetlerindeki etki gücüne benzetir.⁵⁰

Şairin mızrağı methiye maksatlı kullandığı şiirlerinin örnekleri divanında önemli bir yer işgal etmektedir. Hızlıca bakılacak olursak; *فلا موت إلا من سنانك يتقى* “Senin mızrağının ucuyla gelen ölümden başka hiçbir ölümden korkulmaz.”⁵¹

4. Atlar

Savaşın vazgeçilmez figürlerden birisi de çatışma sahnelerine heybet katan atlardır. Mütenebbî şiirlerinde atların ihtişam ve gösterişlerinden yararlanmaya çalışır.⁵² Bu çalışmada daha önce atıfta bulunulan bir kasidede şair savaş meydanında doludizgin düşman cesetlerinin üzerinde koşturun atları şöyle tasvir eder:

حَتَّىٰ إِنْتَهَى الْفَرَسُ الْجَارِي وَمَا وَقَعَتْ فِي الْأَرْضِ مِنْ جُثَّتِ الْقَتْلَى حَوَافِرُهُ

Savaş meydanında düşman askerlerinin cesetleri yerdeki toprağı tamamen öylesine kaplamışlardır ki atların toynakları basmak için cesetlerden başka bir boşluk bulamamıştır. Şair savaş sonrası meydana cesetlerin üzerinde dolaşan atları hayalde canlandırarak övdüğü

⁴⁸ Mütenebbî, *Divân*, 134.

⁴⁹ Terim hakkında ayrıntı için bk. Muhammed Ebu'l-‘Alâ el-Hamrâvî, “et-Teşbihu'l-maklûb fi'l-Kur‘ân beyne'l-kabûli ve'r-redd”, *Mecelletu kulliyeti 'l-luğati 'l-Arabiyyeti biesyût* 38/1 (2019), 47-130.

⁵⁰ Mütenebbî, *Divân*, 183.

⁵¹ Mütenebbî, *Divân*, 305.

⁵² At tasvirleri Arap şiirinde önem arzettiğinden dolayı bu konuda müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bir kaçı için bk. Hamûd b. Halfân, *el-Hayl fi 'ş-şi'ri 'l-Câhilî* (Ürdün: Mu'te Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Doktora Tezi, 2005); 'Umer Fâris el-Kefâviyn, *Sûratu 'l-hayl fi 'ş-şi'ri 'l-Endelûsî* (Ürdün: Mu'te Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

kişinin büyüklüğünü anlatmak ister.⁵³ Atların düşman askerleri üzerinde yürümesi divanının başka yerlerinde de geçmektedir. Bir diğer şiirde de atlar يتعثرن بالرووس kafaların üzerinde yürürken tökezler.⁵⁴

Mütenebbî şiirlerinin en güçlüsü olarak gösterilen Seyfüddevele methiyelerinden birinde şair, Emir'in atlarını saldırı anında şöyle vasfeder:

فَمَا شَعَرُوا حَتَّى رَأَوْهَا مُغِيرَةً قَبَاحًا وَأَمَّا خَلْفُهَا فَجَمِيلٌ
سَحَابٌ يُمِطُّرُنَ الْحَدِيدَ عَلَيْهِمْ فَكُلُّ مَكَانٍ بِالسُّيُوفِ غَسِيلٌ

Bizans ordularının üzerine ansızın saldıran atların, bu iki beyitte saldırı anının tasviri yapılmaktadır. Düşman askerleri, حَتَّى رَأَوْهَا مُغِيرَةً kendilerine saldırıncaya kadar atların varlığını فَمَا شَعَرُوا hiç hissedememişlerdi. Birdenbire üzerlerine saldıran atlar, şairin tasvirine göre سَحَابٌ bulut kesilip üzerlerine يُمِطُّرُنَ الْحَدِيدَ عَلَيْهِمْ kılıç yağdırmaya başladılar.⁵⁵ Şairin burada teşbih sanatını ustaca kullandığını görürüz. Atları bulutlara ve atların üzerlerindeki askerlerden kafalarına inen kılıç darbelerini de yağmura benzetmiştir. Fakat teşbih bununla sınırlı değildir.⁵⁶ Temsili teşbihle yağmur ve kılıç arasında hayalde canlanacak bir çağrışımda bulunmaktadır. Bulutlardan yağmurlar yağarken şimşeklerin çakması gibi kılıçlar da yağmur gibi askerlerin kafalarına inerken şimşek çakması gibi parıltılar meydana gelmektedir. Beytin ikinci şatırında ise kılıçların savaş meydanını yıkadığını ifade eder. Ancak burası doğrudan atlarla ilişkili olmadığı için şerh edilmemiştir.

5. Yırtıcılar ve Leşçiller

Savaşta ölümüne çatışan iki taraftan Müslüman ordularının galip gelmesinden sonra savaş meydanının nasıl görüldüğü de Mütenebbî'nin dikkat çektiği bir motiftir. Bu meydanda şairin kullandığı figürlerden birisi de kartallar yahut akbabalardır. Şair savaş sonrası meydanda yığılan düşman cesetlerini yemek için gelen kartal ve akbaba gibi leşçil kuşların cesetlerin üzerine üşüşüğünü tasvir eder. Gergin bir bekleyişten sonra kazanılan zaferin ihtişamını artırmak için leşçil kuşlar sahneye dâhil edilir ve artık görev onlarındır. Savaş meydanından فَالْعَيْشُ هَاجِرَةٌ وَالنَّسْرُ زَائِرَةٌ hayat çekip gitmiş kartallar ziyarete gelmiştir.⁵⁷ Şair

⁵³ Mütenebbî, *Divân*, 43.

⁵⁴ Mütenebbî, *Divân*, 166.

⁵⁵ Mütenebbî, *Divân*, 356.

⁵⁶ Mütenebbî'nin şiirlerinde atlara yoğun bir şekilde yer vermesi Arap akademisyenlerin de dikkatini çekmiş ve kapsamlı bir çalışma ortaya koyulmuştur. İlgili çalışma için bk. Fâika es-Sâdikî, "el-Hayl ve delâletuhâ fi şî ri'l-Mutenebbî", *Mecelletu'l-'ulümi'l-İslâmiyye*, 15 (2007), 116-136.

⁵⁷ Mütenebbî, *Divân*, 43.

kartal figürünü sadece savaştan sonra kullanmaz. Kimi zaman da savaş meydanına doğru giderken ordunun ne kadar güçlü ve kararlı olduğunu tavsif ederken kartallardan bahseder.

تَمُرُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَهِيَ ضَعِيفَةٌ تُطَالِعُهُ مِنْ بَيْنِ رِيشِ الْقَشَاعِمِ

Yukarıdaki beytin hayalde canlandığı sahnede kartallar da rol almıştır. Ordu düşman üzerine doğru yürürken güneşin ışıkları ancak kısık ve cılız bir şekilde süzulebilmektedir. Zira orduyu, üzerinden kesif bir kartal sürüsü takip etmektedir. Kuşların yoğunluğu ordunun üzerine gelecek ışığa mani olmaktadır. Kartalların orduyu takip etme nedenini şair akla havale eder. Bu ordu birazdan öylesine bir katliam gerçekleştirecektir ki bunu kartallar da bilir ve cesetleri yemek için hevesle orduyu takip eder.

Şair savaş meydanında ilerleyen orduyu bir başka şiirinde kartala benzetir. Seyfüddevle'yi övdüğü methiyesindeki şu kartal teşbihi ile ordunun hareketi hayalde belirgin ve ayrıntılı bir şekilde canlanır:

يَهْرُ الْجَيْشُ حَوْلَكَ جَانِبِيهِ كَمَا نَفَّضَتْ جَنَاحِيهَا الْعُقَابُ

Bu tasvire göre Seyfüddevle ordunun iki kanadı ortasında yer almaktadır. Ordunun hareketini panoramik bir bakışla dile getiren şairin gözünde Seyfüddevle tam ortada kartalın gövdesine, hızla ilerleyen sağ ve soldaki bölükler ise çırpın kanatlara benzetilmektedir.

Şairin klişe haline getirdiği leşçil figürü her çatışmadan sonra sahneye gelen yırtıcı hayvanlardan oluşmaktadır. Mütenebbî'nin savaş meydanını canlandırmak için kullandığı bu leşçil kadronun üyelerinden birisi de aslanlardır. Şair alıştığımız üslubunu bu kez aslanlar için kullanır:

فَأَنْبَتَ مِنْهُمْ رِبْعَ السَّبَاعِ فَأَتَيْتَ بِإِحْسَانِكَ الشَّامِلِ

Şair, bu beytinde oldukça renkli bir istiare kullanmaktadır. Bahar mevsimi anlamındaki ربيع kelimesinin burada mera, otlak manasında kullandığı görülür. Ceset yığınlarıyla dolup taşan savaş meydanı şairin gözünde hayvanların otladığı meraya benzetilmiştir. Aslan gibi yırtıcı hayvanlar ise başları yerde sürekli otlayan davarlar gibidir. Buna göre; Seyfüddevle, yırtıcı hayvanların besleneceği bir otlak meydana getirmiştir ve bu hayvanlar da onun engin ihsanı karşısında hep methüsenâ içindedirler.

Sonuç

Biyografisinden de görüleceği üzere Mütenebbî, küçüklüğünden itibaren savaşmaya eğilimli bir ortamda yetişmiş ve savaşmanın bir şeref olduğu yahut kişinin hakkını ancak savaşarak elde edebileceği gibi bir inançla büyümüştür. Bunun dışında şairin yaşadığı tarihler İslam dünyasında siyasi istikrarın bozulduğu, Müslümanlar arası savaşların çok olduğu ve Bizanslılarla çatışmaların sıklıkla yaşandığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu ve benzeri etkenlerin bir sonucu olarak Mütenebbî'nin savaş tasvirlerinde oldukça derinleştiği hatta uzmanlaştığı görülür. Savaşa ait mızrak, ok, kılıç, atlar gibi öğeleri şair ilgi çekici bir üslupla takdim eder ve dinleyicisine savaşın ürpertici atmosferini yaşatmak ister. Savaş meydanının çatışma sonrası sakinliğini ve leşçillerin cesetler üzerinde dolaşmasını canlandırmak konusunda olağanüstü gayret gösterir. Bu çalışmanın sonuç olarak bir tavsiyesi olacaktır. Mütenebbî divanı ve savaş nerdeyse ayrılmaz iki parçadır. Savaşa ait tüm tasvirlerin bir makale düzeyinde hakkıyla incelenmesi ve literatürümüze kazandırılması mümkün değildir. Burada yapılan ise tez düzeyinde daha kapsamlı bir çalışma için işarette bulunmaktan ibarettir. Divandaki savaş tasvirlerinin, *Mütenebbî ve Savaş* yahut buna benzer bir başlıkla biçim ve içerik açısından akademik bir tez formatında incelenmesi, Arap edebiyatı araştırmaları sahasına ciddi manada katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Abdülhafız, Bedruddîn Ahmed. *Meâriku Seyfiddevle ma'a'r-Rûm fi şî'ri'l-Mutenebbî*. Sudan: Ummu Dermân Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Abdülhamîd, İbn Hasen. "es-Seyf fi şî'ri'l-'Arabî". *el-Emn ve'l-hayât*. 20/229 (1422/2001).
- Demirci, Kürşat. "Cenaze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/353-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Durmuş, İsmail. "Mübalaga". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/425-427. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Durmuş, İsmail. "Mütenebbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/195-200. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Eco, Umberto. *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Halfân, Hamûd b. el-Hayl fi şî'ri'l-Câhilî. Ürdün: Mu'te Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Doktora Tezi, 2005.

- Hamrâvî, Muhammed Ebu'l-'Alâ. "et-Teşbihu'l-maklûb fi'l-Kur'ân beyne'l-kabûl ve'r-redd". Mecelletu kulliyeti'l-luğati'l-Arabiyye biesyût. 38/1 (2019), 47-130.
- Hanân, Ba'dâş. *el-Hamâse fî şî'ri Ebi Tayyib el-Mutenebbî: el-Hadesu'l-hamrâ nemûzecen*. Cezayir: el-Arabî b. Muheydi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012-2013.
- Hevâvî, Abdurrahmân b. Sûûd. *el-Harb ve edevâtuhâ fî şî'ri'l-Mutenebbî*. Beyrut: Yebsân li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015.
- Hüseyn, Tâhâ. *Ma'a'l-Mutenebbî*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2013.
- Kefâvîyn, 'Umer Fâris. *Sûratu'l-hayl fi'ş-şî'ri'l-Endelüsî*. Ürdün: Mu'te Üniversitesi, Lisansüstü Öğrenim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Maarrî, Ebu'l-Alâ. *el-Lâmiu'l-'azîz şerhu dîvânî'l-Mutenebbî*. thk. Muhammed Saîd. Arabistan: Merkezi'l-Melik Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1429.
- Marulcu, Hasan Tevfik. "Kur'ân'da Edebî Bir Üslup Olarak Tehekküm Ve Müşâkele – Kelâm Açısından Bir Değerlendirme". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 4/29 (2017), 327-338.
- Mütenebbî, Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu'fî el-Kindî. *Dîvânu'l-Mutenebbî*. Beyrut: Dâru Beyrût, 1983.
- Sâdikî, Fâika. "el-Hayl ve delâletuhâ fî şî'ri'l-Mutenebbî". Mecelltu'l-'ulûmi'l-İslâmiyye. 15 (2007), 116-136.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî. *Miftâhu'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Simâr, Sa'îd 'Abûd. "'Âdâtu'l-harb 'inde'l-'Arab kable'l-İslâm". Mecelletu kulliyeti't-terbiye. 13 (Nisan 2013), 173-199.
- Şebîl, Abîr Ubeyd. "Şî'ru'l-furûsiyye lede'l-Mutenebbî ve'l-Ma'arrî". *Mecelletu Vâdi'n-Nîl*. 17/17 (2018), 337-392.
- Şeybânî, Ebû'l-Feth. *el-Meşelü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve'ş-şâ'ir*. thk. Ahmed el-Hûfî. 4 Cilt. Kahire: Dâru Nahda, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî. 15 Cilt. *Târîhu'l-İslâm*. thk. Beşşâr Avvâd. B.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.
- Zeyd, Zübeyr Abdullâh. *Mu'cemu esmâi suyûfî'l-Arab ve ashâbihâ*. Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1430/2009.